

NETWORK EKONOMİLERİNİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ VE REKABET SORUNLARI

PROF.DR. İ. YILMAZ ASLAN

1. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ
2. ELEKTRİK SEKTÖRÜ
3. DOĞAL GAZ SEKTÖRÜ

TELEKOMÜNİKASYON

- -1840'da Postahane-i Amire'nin Sultan Abdülmecit tarafından kurulması.
- -1847'de ilk telgraf çekme işlemi başarı ile gerçekleştirilmesi,
- -1881'de ilk telefon hattı çekilmesi
- -1909'da ilk telefon santrali İstanbul Büyük Postane Binasında tesis edilmesi
- -1924 yılında, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu kabul edilmesi, halen yürürlükte
- -Bu Kanun ile ülke sınırları içerisinde telefon tesis etme ve işletme görevi münhasıran PTT Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.
- -1994 tarih ve 4000 sayılı Kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü olarak Türk Telekomünikasyon A.Ş. (Türk Telekom) kurulmuştur.

TELEKOMÜNİKASYON

- -4000 sayılı Kanun ile, katma değerli telekomünikasyon hizmetlerinin sunulması için lisans verilmesinin yolu açılmış, gelir paylaşımı esasına dayanacak şekilde mobil operatörler ve kablo-TV operatörleri faaliyetlerine başlama olanağına kavuşmuşlardır.
- -GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri 1994 yılında gelir paylaşımı esasına göre sunulmaya başlanmış 1998'den itibaren imtiyaz sözleşmeleri yoluyla devam etmektedir. dört GSM operatöründen ikisi birleşti 3 kaldı GSM operatörlerinden birisi Telekom'un iştiraki

TELEKOMÜNİKASYON

- - Lisans verme yetkisi Türk Telekom'un teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmıştır.
- - Ocak 2000 4502 sayılı Kanun'un ile 406 S.K değiştirildi. Serbestleşmenin başlangıcı sayılabilecek olan bu Kanun ile daha önce Ulaştırma Bakanlığı'nın elinde bulunan düzenleyici yetkiler, yeni kurulan Telekomünikasyon Kurumu'na devredildi

TELEKOMÜNİKASYON

- -Mayıs 2001'de 4673 sayılı Kanunla Ulaştırma Bakanlığı elinde bulunan lisans verme yetkilerinin de düzenleyici otoriteye devredildi ve özelleştirme ile ilgili altın hisse dışında herhangi bir hisse sınırlamasının kalmadı.
- -Bu kanun ile 31.12.2003 tarihinde ses tekelinin son bulması kabul edilmiştir.
- -Kablo-TV hizmeti ise 1989'da pilot proje olarak Ankara'da başlamış, 1991'de de 9 büyük ilde özel firmalara ihale edilmiştir. 1998 yılında, altyapısı 20 ile yayılmış bulunan kablo-TV hizmeti 10 yıllık gelir paylaşım sözleşmeleri imzalanması yoluyla sunulmaya başlanmıştır.

TELEKOMÜNİKASYON

- RK Telekomun özelleştirilmesine ilişkin görüşünde;
- -Kablo TV alt yapısının ayrıştırılması ve ayrı özelleştirilmesini
- -TTnet'in ayrı bir tüzel kişilik altında yürütülmesi (çapraz subvansiyonun önlenmesi)
- -Turkcell'in Telekomu satın almasının yasaklanması
- - perakende iş birimi içerisinde yer alan PSTN ses hizmetinin ve bu hizmet içerisinde yer alan şehir içi, şehirlerarası, uluslararası ve GSM görüşmelerinin mutlaka ayrı iş birimleri olarak hesap ayırımına tabi tutulması

Konularını incelemiş ve rekabet sorunları olarak dile getirmiştir

- 3G ihalesi yapıldı ve iptal edildi

TELEKOMÜNİKASYON

REKABET SORUNLARI

- Telekom sektörde hakkında en çok şikayet olan şirket durumunda ve onu Turkcell takip etmektedir.
- Şikayetler genellikle çapraz subvansiyon (fiyat sıkıştırması), ayrımcılık, rakiplerin piyasaya girişini ve büyümelerini önleme, bir hizmetle birlikte başka hizmetleri de alma yönünde müşterileri yönlendirme vb. hallere işaret etmektedir.
- -TTelekom'a devlet elinde iken bir kez ceza verildi

TELEKOMÜNİKASYON

REKABET SORUNLARI

- Turkcell iki kez ceza aldı en yüksek ceza rekoru Turkcell'de
- Son iki yılda açılmış bir soruşturma ve sonucunda verilmiş bir ceza bulunmuyor,
- Fiyatlarla ilgili olarak (Yaz Fırtınası kampanyası) yeni bir soruşturma var, tedbirli, ancak aynı tarifenin başka isimlerle devam ettiğine dair sonraki bir şikayet incelenmemiştir. RK tedbir kararının uygulanıp uygulanmadığını takip etme gereği duymamakta ve genel olarak pasif tutumunu göstermesi açısından bu karar oldukça önemlidir.

TELEKOMÜNİKASYON

REKABET SORUNLARI

- -Kablo TV ile ilgili olarak halen hiçbir gelişme yok, yakın zamanda da olma ihtimali bulunmuyor,
- -TK yanlış tasarımıyla aynı bölge için birden fazla kablo şirketine izin veren bir düzenleme çıkardı
- -Düzenleme, her bölge için yalnız bir lisans verileceğini varsayan GPO Sözleşmeleri ile çelişkili bu nedenle yıllarca uzayacak ihtilaflar doğdu
- -ihtilaflar bitmeden Kablo TV özelleştirmesini beklemek hayaldir
- -dolayısıyla RK görüşünde belirtilen kaygılar aynen bugün birer gerçek haline dönmüş bulunuyor

TELEKOMÜNİKASYON

REKABET SORUNLARI

- TK ve RK tutumlarının oldukça pasiftir,
- bu durumun Telekom ve Türkcell'e yaradığını söylemek mümkün
- Bu durum mevzuatta ki karışıklıktan ve Kurumların aralarında uyumlu çalışamamalarından kaynaklanmaktadır
- Çok sayıda rakip firma olan UMTS ve İnternet hizmetleri açısından ise bu şirketlerden sadece az sayıda kısmının gerçek anlamda lider şirketlere rakip olabildiği, diğerlerinin genellikle kendi grup şirketlerine hizmet vererek ayakta durabildiği, gerek çıkışlarla gerekse birleşmeler ve devirler yolu ile hızlı bir yoğunlaşma yaşandığı,

TELEKOMÜNİKASYON

REKABET SORUNLARI

- TK ve RK'nın bu pasif tutumlarını sürdürmeleri halinde bu trendin devam edeceği ve sadece dikey olarak entegre olanların yaşama şansı bulabileceği düşünülmektedir.
- Sonuç itibariyle yasal olarak serbestleşen sektörde rekabetin sağlanması tam olarak başarılmış değildir. Sektör liderleri RK ve TK tarafından yeterli bir şekilde denetlenememekte, diğer rakiplere yeterli yaşam alanı kalmasını sağlayabilecek tedbirler alınamamaktadır.

ELEKTRİK

- 1902 yılından itibaren özel sektör faaliyeti olarak başlayan elektrik üretim ve satışı 1938-44 yıllarında devletleştirilmiş, 1970 yılında TEK'e devredilmiş, belediyelerdeki dağıtım yetkisi de 1980 de TEK kapsamına alınmış, 1984 de 3099 sayılı kanun daha sonra 3996 sayılı kanunlarla yerli ve yabancı sermaye sektöre çekilmeye çalışılmış, ancak üretimde YİD, Yİ ve İHD sözleşmeleri ile girişler olmuşsa da dağıtım özelleştirilememiştir.
- Bununla birlikte Kayseri, Çukurova ve Antalya bölgeleri daima özel şirketlerde kalmış, Çeş ve Antalya bölgesi şirketi olan Kepez Elektriğin de devletleştirilmiş olmasıyla şu anda sadece Kayseri dağıtımında özel şirket olarak kalmış bulunuyor.

ELEKTRİK

- Serbestleşmede en önemli adım: 2001 yılında 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanununun çıkarılması; Amacı:
- *“elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması”*

ELEKTRİK

- - 2004 Yüksek Planlama Kurulu “Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi” ile EPK’nun nasıl hayata geçirileceği konusunda önemli somut adımlar önerilmiştir.
- -EPK ile Elektrik (daha sonra Enerji) Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) kurulmuştur.
- -Ayrıca 1993 yılında kurulmuş olan kamuya ait TEDAŞ faaliyetine devam etmekle birlikte, TEAŞ üçe ayrılarak, Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ), Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ) ve Türkiye Elektrik Taahhüt ve Ticaret A.Ş. (TETAŞ) olacak şekilde üç ayrı iktisadi devlet teşekkülü olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır.

ELEKTRİK

- -“Özelleştirme Strateji Belgesi” ile TEDAŞ bünyesinde bulunan dağıtım şebekesi 21 bölgeye ayrılarak, bunlardan Kayseri haricindeki 20’si yeniden özelleştirme kapsamına alınmıştır.
- -2005 yılı itibariyle, üretim aşamasında kamu ve özel sektörlerin ağırlıkları 2001 yılından beri şu şekilde gelişmiştir. 2001 yılında EÜAŞ ve EÜAŞ’ın bağlı ortaklıklarının toplam kurulu güç içindeki oranı %74.3 iken, 2005 yılında 38820 MW’lık toplam kurulu gücün %53.8’ine (bkz. Şekil 1) inmiştir. Aynı şekilde, toplam elektrik üretimi içinde EÜAŞ ve EÜAŞ’ın bağlı ortaklıklarının payı 2001 yılında %70.4 iken, 2005 yılında üretilen toplam 161956 milyon kWh elektrik üretimi içindeki payı %41.4’e gerilemiştir.

ELEKTRİK

ÜRETİM

- Elektrik Üretim Anonim Şirketi
- Özel Sektör Üretim Şirketleri
- Otoprodüktörler, Otoprodüktör Grupları ve Lisansları
- Dikey Bütünleşme
- YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ TEŞVİKİ
- NÜKLEER ENERJİ SANTRALLERİNİN TEŞVİKİ
- YERLİ KÖMÜR SANTRALLERİNİN TEŞVİKİ

ELEKTRİK

İLETİM VE TEİAŞ

- İletim Şirketi
- İletimin Doğal Tekel Niteliği
- TEİAŞ'ın Yeni Ticaret Kanalları Oluşturma Görevi
- TEİAŞ'ın Diğer Görevleri
- TEİAŞ'ın Eşit Davranma Yükümlülüğü
- Dikey Ayırıştırma

ELEKTRİK

DAĞITIM ŞİRKETLERİ

- Dağıtımın Doğal Tekel Niteliği
- Hizmet Verme ve Eşit Davranma Zorunluluğu
- Perakende Satış Yetkisi
- Talep Tahminleri Hazırlama Görevi
- Gerekli Yatırımları Yapma Görevi
- Dikey Bütünleştirme

ELEKTRİK

TOPTAN SATIŞ ŞİRKETLERİ

- TETAŞ
- Özel Sektör Toptan Satış Şirketleri

PERAKENDE SATIŞ ŞİRKETLERİ

- Perakende Ticaretinin Rekabet Açısından Önemi

İTHALAT İHRACAT FAALİYETLERİ

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

TÜKETİCİLER

- Serbest Tüketiciler
- Serbest Olmayan Tüketiciler

ELEKTRİK

TARİFELERİN ORTAK ESASLARI

- Eşitler Arasında Eşit Uygulanma İlkesi
- İlgili Şirket Tarafından Hazırlanması
- Gelecek Yıla Ait Olması
- Piyasa Faaliyetleri İle İlgili Olması
- Bağlayıcı Olması
- Maliyetleri Yansıtmaması

ELEKTRİK

DÜZENLEMeye TABİ TARİFELER

- Bağlantı ve Sistem Kullanım Tarifeleri
- İletim Tarifesi
- TETAŞ Toptan Satış Tarifesi
- Dağıtım Tarifesi
- Perakende Satış Tarifeleri

TARİFELER VE ARZ GÜZENLİĞİ

TÜKETİCİNİN DESTEKLENMESİ ve KORUNMASI

- Tüketicinin Desteklenmesi
- Tüketicinin Korunması
- Fiyat Eşitleme Mekanizması

ELEKTRİK

ELEKTRİK PİYASASININ İŞLEYİŞİ

- İKİLİ ANLAŞMALAR
- DENGEME PİYASASI VE UZLAŞTIRMA
- Sistem İşletmecisi (MYTM)
- Dengeleme Sistemi
- Piyasa İşletmecisi (PMUM)
- SPOT PİYASA YOK
- VADELİ İŞLEMLER PİYASASI YOK

ELEKTRİK

ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU

- Başkanlık ve Görevleri
- Hizmet Birimleri
- İdari ve Mali Özerkliği
- İdari ve Teknik Düzenleme Yetkileri
- Ekonomik Düzenleme Yetkisi
- Yaptırım Uygulama Yetkisi
- İhtilafların Hallinde Yetkileri
- Kamulaştırma ve Diğer İşlemlerde Yetkisi
- Rekabet Kurumu İle Yetki Paylaşımı ve Çatışması
- EPDK'nin Denetimi
- Kararlarının Denetimi

ELEKTRİK

ÖZELLEŞTİRME

- ÖZELLEŞTİRİLECEK VARLIKLAR
- ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMİ
- ÖZELLEŞTİRMEDE ÖNCELİK SORUNU
- TEKEL GÜCÜ OLUŞTURULMAMASI
- YATAY AYRIŞTIRMA
- DİKEY AYRIŞTIRMA
- KAYIP KAÇAK SORUNU VE ÖZELLEŞTİRME
- YABANCILARIN DURUMU
- ŞEFFAFLIK

ELEKTRİK

Elektrik Piyasasında serbestleşme henüz sağlanmamıştır: Fiyatlar Başbakan tarafından açıklanıyor

- Üretimde özel sektör şirketleri olsa bile diğer alanlar devletin elinde
- serbestleşme ve rekabete açma 2011 yılına kadar ertelenmiş durumda, sonrası için dahi netlik yok
- rekabetin işleyebilmesi açısından 4628 sayılı kanun yetersiz
- Hükümetlerin bakış açısı samimi olarak rekabete açmak değil, elektrik arz güvenliğini sağlayabilmek amacıyla elektrik alanına özel sektör yatırımlarını çekmek, tüm bu kanunlar vs hep finansman kaygısı ile yapılmaktadır.
- piyasa mekanizmasına genel olarak bir güvensizlik var ve bu devam etmektedir

DOĞAL GAZ

- Ülkemizde doğal gaz kullanımı 1976 yılına kadar uzanmakla birlikte Rus gazının 1987’de gelmesinden sonra kullanım hızla yayılmıştır
- 9.2.1990 tarih Doğal Gaz Kullanımı Hakkında 397 sayılı KHK'nın 1. maddesi uyarınca; “sıvılaştırılmış hali de dahil olmak üzere” doğal gaz ithalatı konusunda Botaş'ın tekel hakkına sahip olması öngörülmüştür.
- 397 sayılı KHK'da doğal gazın ülke içinde dağıtım yetkisi de esas itibarıyla Botaş'a ait olmakla birlikte, “şehirlerde dağıtım hizmeti vermek üzere sermaye şirketleri kurulmasına ve bunların dağıtım faaliyetinde bulunmalarına Bakanlar Kurulu tarafından izin verilebileceği” belirtilmiştir.

DOĞAL GAZ

- yılda 1 milyon m³ üzerinde gaz kullanan sanayi kuruluşlarına gaz satış yetkisi her zaman Botas'a ait olmuştur.
- Botaş bu şekilde, toplam gaz tüketiminin %80'lik kısmını oluşturan sanayi satışlarında doğrudan, diğer doğal gaz satışlarında ise dolaylı olarak fiyatlandırma yetkisini kullanmıştır.
- 397 sayılı KHK, ve Botaş'ın tekel hakkı 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.
- üretim 7.3.1954 tarih ve 6326 sayılı Petrol Kanunu hükümleri tabi ancak piyasa faaliyetleri 4646 sayılı kanuna düzenlenmektedir.

DOĞAL GAZ

—Ancak 4646 sayılı Kanun'un geçici 2. madde hükümleriyle getirilen düzenleme, ithalat serbestîsinin fiilen uygulanmasını engellemektedir.

Bu düzenleme karşısında, hâlihazırda gaz alım sözleşmesi yapılmış bulunan Ülkelerden, rakip ithalatçıların gaz alımına, sözleşme süresince izin verilmeyeceği, başka ülkelerden alımlarda ise mevcut sözleşmelerle sağlanan gazın yeterli olup olmadığı incelenecek olduğu, dolayısıyla BOTAŞ'ın ithalat fiyatlarındaki belirleyici gücünün, uzun bir süre devam edeceği anlaşılmaktadır.

— Kanunun geçici 2. maddesine göre, BOTAŞ'ın da yeni ithalat taahhüdüne giremeyeceği belirtilmiş, mevcut sözleşmelerini %20 pazar payı kalıncaya kadar ve 2009'a kadar devretmesi öngörülerek, ithalattaki tekелci konumunun ortadan kaldırılması planlanmıştır.

DOĞAL GAZ

- İLETİM Botaş elindedir ancak EPDK tarafından düzenlemeye tabi, 3. kişilerin ayrımcı olmayacak şekilde erişim hakkı var
- DAĞITIM Dağıtım her bölgede tekel, perakende ticaretine yer verilmemiş, dağıtıcı aynı zamanda perakendecidir, ayrımcı olmayan bir erişim hakkı tanınmıştır
- PERAKENDE düzenlenmemiştir, mutlaka dağıtımdan ayrılmış bir perakendecilik düzenlenmelidir

DOĞAL GAZ

- SERBEST TÜKETİCİ 1 Milyon m³ yıllık tüketimi olanlar ihtiyacı olan gazı istediği yerden alabilirler, rekabetin tesisi açısından çok önemli olmakla birlikte eşik değer indirilmelidir
- FİYATLAR 4646 sayılı Kanun'un 15. maddesinde Üst Kurul'a verilen yeni görevler sayılırken; **“doğal gaz piyasası içerisinde rekabetin hiç veya yeterince oluşmadığı alanlarda, fiyat teşekkülüne ilişkin usul ve esasları düzenlemek, doğal Gaz Piyasası Kanunu'nda belirlenen faaliyetlere ilişkin tarifeleri onaylamak veya tarife revizyonları hakkında karar almak.”** hükmüne yer verilmektedir.

DOĞAL GAZ

SON DURUM

- Shell, Bosphorus, Enerco, Avrasya Gaz ilk sözleşme devirlerini gerçekleştiren şirketlerdir. Henüz Shell dışındakiler toptancılık faaliyetlerine başlayamamışlardır, Shell'in bir ay kadar önce operasyonlara başladığı bilgisi alınmıştır. Sözleşme devirleri ile birlikte BOTAŞ, yeteri kadar müşteriyle olan sözleşmeyi de fesih ederek yeni ithalatçıların piyasaya girişlerine olanak tanımaktadır. 2009 yılına kadar hedefe ulaşılma olanaklı görünmemektedir.
- 2006 yılında Türkiye'de 30,1 milyar metreküp doğalgaz tüketilmiş olup bunun 862 milyon metreküpü yerli üretimden karşılanmıştır. Bu çerçevede 2006 yılındaki tüketimin %96,5'si ithalat, %3,5'ü yerli üretimden karşılanmıştır.

DOĞAL GAZ

Rekabet Sorunları Bu güne Kadar Yansıyanlar

- Fahiş fiyat iddiası hakkında RK inceleme yapmaktan kaçınmış bu konuda EPDK yetkilidir demiştir.
- Kimlerle Kesintili Gaz Sözleşmesi, kimlerle Kesintisiz Gaz Sözleşmesi yapılacağı konularında EPDK yetkili olduğuna karar verilmiştir.
- Serbest tüketicilerin, dağıtım şirketlerinden almak zorunda olup olmadığına ilişkin şikayete de bakmamış EPDK yetkili görmüş.
- RK teorik olarak kanundaki hükme de atıf yaparak bu alanda yetkilerinin devam ettiğini belirtiyor, ancak şimdiye kadar esasa ilişkin bir karar vermekten kaçınmış bulunuyor. Ya mahkemeleri ya da EPDK'Yİ yetkili göstermiştir.

DOĞAL GAZ

Genel olarak karşılaşılabilecek rekabet sorunları şunlardır:

Çok uzun sözleşmeler giriş engeli yaratır

- Yeniden satış yasağı, İhracat yasağı, teslim yeri dışına satış yasağı paralel ticareti ve rekabeti önler
- fiyatların petrole endekslenmesi (arz talep dışı etkilenme)
- üreticilerin, iletim, dağıtım ve perakende düzeyinde de (görelî düşük olsa bile) güç kazanması dikey entegrasyon ve giriş engeli yaratır

DOĞAL GAZ

- Boru hatlarına erişim olanaklarının objektif ve eşitlikçi kriterlere bağlanması
- serbest tüketici limitlerinin düşürülmesi daha çok pazarın rekabete anlaması anlamına gelir
- depolama olanakları ve depolara ayrımcı olmayan erişim olanakları sağlanmalıdır

NETWORK EKONOMİLERİNİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ VE REKABET SORUNLARI

PROF.DR. İ. YILMAZ ASLAN

Dikkatle dinlediğiniz için
teşekkürler